

Teisipäev, 2. jaanuar 2024

INNUSTAV JA HARIV AJAKIRI

Valner Valme / 1. jaan. 2024 / Eksklusiiv, Intervjuu, Teater

Suur intervjuu. Ene-Liis Semper: kui kogu elu taandub sisse-välja impulsile, siis polegi millestki rääkida. Valner Valme vestlus

Ene-Liis Semper. Foto: Iris Kivisalu

Kuidas alustada? Aga väga lihtsalt. Ma mõtlesin juba ammu, et tahaks rääkida **Ene-Liis Semperiga**. Kunstist. Elust. Teatrist. Ikkagi kunstist. Aga sügise teises pooles polnud tal aega niimoodi pooleteiseks tunniks maha istuda ja maailma asjadele argielust avarama pilguga vaadata, sest lavastus “Nüüd võib sellest rääkida” pidi esietenduma 2. detsembril ja seda ta teatris Ekspeditsioon ka tegi. Tehtud, vaadatud, õnnestunud.

Esmaspäev, kell veerand kolm päeval. Istume Sakala 3 pooleteistkümnendal korrusel, vaatame aknast talve ja lõpetame alles siis, kui saabub juba fotograaf Iris, sest kell on läinud kuidagi ruttu ja jätkuks veelgi juttu.

VALNER: Räägime sinuga hetkel, kui su uue lavastuse “Nüüd võib sellest rääkida” esikas on möödas. Kas põhipinge on maas?

ENE-LIIS: See periood on läbi, et töötan kaheksateist tundi ööpäevas ja magan neli tundi. Kui ärgates läheb kohe aju tööle, et mis elemente on veel vaja juurde luua või liigutada.

VALNER: Me nägime vahetult pärast esietendust ja tundusid seal kerge olemisega.

ENE-LIIS: (*Naerab.*) See kergus oli adrenaliini peal puhtalt, aga jah, mingi märk sai maha.

VALNER: Milline see vahe on, kui sa teed üksi või kui lavastad koos Tiiduga?

ENE-LIIS: Umbes sama vahe nagu siis, kui ma kunagi tegin kujutava kunstnikuna galeriides näitusi ja paralleelselt töötasin teatris.

Teater on meeskonnatöö, valdavalt on asja ilu just suuremas inimestevahelises kokkuleppes. Ja mingeid asju ei saagi üksi hallata, näiteks “Macbethi” poleks mingi nipiga saanud üks inimene teha. Energiahulk, mida selline asi vajab, nõuab mitut inimest.

Aga aeg-ajalt on hea üksi töötada. Galeriis ma töötasin ka üksi, et oma vaateid maailma asjadele paremini tundma õppida. Paratamatult meil kõigil on oma maitse ja praeguse lavastuse puhul sain tegelda mõne teemaga, mis mind ennast enim huvitavad: töö peatatud liigutustega, nihestatud olukorrad. Mingi natuke teist tüüpi kommunikatsioon. Tahtsin selle maailma ehitada erinevatest kildudest, kus segunevad eri distsipliinid; sealt ka löökpillide kaasamine, kuna vahetult laval tekitataval helil on teistsugune energia kui nii-öelda lindi pealt tuleval.

VALNER: Kurt Vonneguti “Tšempionide eine” klappib sinu maitsega ja nende vahenditega.

ENE-LIIS: Kui sulle nii tundus, siis mul on hea meel. Ega kunagi enne ei tea, kui ei proovi. Algatuseks küsisin trupilt, kas nad on nõus sellise eksperimendiga. Kõik olid nõus, aga ega see lihtne väljakutse ei olnud, sest Vonnegut on nii kirjeldav. Tal ei ole teatri mõttes sündmusi. Millise intensiivsusega seda kombot lavale kanda ning näitamise ja rääkimise vahekord, see oli päris põnev.

VALNER: Kas selliste klassikute puhul nagu **Shakespeare** või Vonnegut ei ole seda ohtu, et jääd ise nende varju, sest pärast esikat räägiti peol rohkem Vonnegutist kui sinust, kuigi sa olid sellest täitsa oma asja teinud?

ENE-LIIS: Tore ju. Mina olengi ainult vahendaja.

VALNER: Arutasime, kui vana keegi oli, kui esimest korda “Tšempionide einet” luges, kes oli juba sündinud ja kes mitte eesti tõlke ilmumise aegu ja nii edasi.

ENE-LIIS: Ma olen näinud kunstisaalides geniaalseid teoseid eri perioodidest, mis vaatamata sellele hetkele, mil nad on materialiseerunud, kiirgavad edasi täpselt sama energiat, mis loomise ajal. Mulle näib, et Vonnegutiga on umbes sama asi: kuna ta sai millelegi olemuslikule pihta, siis see kiirgus kestab edasi.

VALNER: Mitmeid asju, mis praegu on võimendunud, nägi Vonnegut juba siis, pool sajandit tagasi: inimeste muutumine masinateks, argielu pinna all pulbitsev hullus, allasurutud kired.

ENE-LIIS: Ja mis on tähelepanuväärne, ta nägi Facebooki ette: *Ja isegi kui maalased ehitasid arvutid, mis pidid nende eest mõtlema, olid need kavandatud vähem teadmiste kui sõbralike tunnete huvides.*

VALNER: Need on täiesti erinevad lavastused, mis sa üksi oled teinud, ometi miskit neid ühendab: olgu “Hüsteeria” või “El Dorado” või “Tüdruk, kes otsis oma vendi”. Neis kõigis on mingi sinulik visuaal ja käekiri. Videokunsti esteetika, tempo katkestused, installatiivsus, mingid intensiivsed kohad, mis näevad välja nagu muusikavideo. Lööb välja sina kui videokunstnik või sina kui kunstnik laiemas tähenduses.

Ene-Liis Semper. Foto: Iris Kivisalu

ENE-LIIS: Sõna “kunstnik” minu puhul selles kontekstis jah, arvatavasti kehtib. Püüangi sel hetkel laval toimuvat vaadata mitte narratiivi, vaid kompositsiooni seisukohalt, milles segunevad inimlik element, heliline element, valguse/värvi element ja nii edasi. Laval toimuva käsitlemine kompositsiooni seisukohalt annab vaatepunkti, mis on mulle huvitav.

Olulisimaks määrajaks saab muidugi meeskond, kes on nõus minusugusega sellisele väljale tulema. Nii Rea, Marika, Jörgeni kui Rasmusega olime eelmistes lavastustes kohtunud, seekord lisandus viienda bändiliikmena löökpillimängija **Vambola Krigul**.

VALNER: Sa oled rääkinud, et teater sünnib vaataja peas. Lavalt tuleb selleks anda impulss. Mina olengi saanud sinu asjadest, Ekspeditsiooni lavastustest ja nii edasi, selliseid impulsse, et ma ei vaata teatris teatrit. Head lavastused on kunst laiemas mõttes. Seal on installatsioon, kirjandus, muusika – see on mingi nägemus, mis on kinni püütud kõigi vahenditega. See ei ole ka mingi postdraama värk. Aga ühesõnaga, mulle meeldib tulla teatrisse, kui ma ei tule teatrisse.

ENE-LIIS: Siis on väga tore, siis oled sa meie sihtgrupp.

VALNER: Kunstist on lahe rääkida. Aga pöörame hoopis jõledama lehe: kontekst. Meeletu aruandlus, mis toimub kultuuris ja teaduses. Taotlused, plaanid.

ENE-LIIS: Nojah, sa ei tohi tänapäeval ühtegi asja alustada, kui sa ei ole seda juba ette kirjeldanud. Ja see on täiesti vastupidine sellele, milleks loominguline akt algselt mõeldud on. Kui kunstnik alustab kuskilt, mille puhul ta ei tea, kuhu välja jõuab, avastab ta uusi võimalusi, uusi perspektiive. Eksimise võimalikkus on kunsti olemusse sisse kirjutatud.

Praegu aga majandus surub peale ja kusagil istub ametnik, kes arvab, et loomisaktil peab olema garantii.

————— “ —————

Majanduses on igal protsessil tulemus. Kunstis on aga nii, et iga tulemus ei ole teos. Ja kui tulemuse ja teose vahele asetatakse automaatselt võrdusmärk, siis me oleme perses.

—————

Kunsti ja majandust ei saa mõõta samade parameetrite järgi.

Majandus areneb horisontaalselt, majanduspõhises maailmas tähendab areng laienemist. Ikka laiemaks, veel laiemaks...

Kunsti areng toimub hoopis teisel teljel: vertikaalsel.

Aga oleme jõudnud hetke, mil kunsti rahastatakse, hinnatakse ja kajastatakse täpselt sama valemiga järgi, mis majandust. Ei osata või ei taheta näha, et me vajame kanaleid, mille efektiivsus ei ole nii üksühene. Oled nõus?

VALNER: Absoluutselt, sa mõistsid mu poolikut küsimust poolelt sõnalt. Toon kaks näidet, mille puhul mina olen jällegi sihtgrupp. Raadio 2 õhtuse võõndi kaotamine, rääkides rahast, rääkides kuulajanumbritest, kusjuures mõlemad on ERR-i juhtide demagoogia. Teiseks värske uudis Sveta Baari sulgemisest, mida on kiusanud nii kriisid kui ka seadusandlus ja mõlemast tulevad piirangud.

Kunsti olemuses on sees viga, või nagu sina ütled: nihe. Kahjuks on eksimisvõimalus kultuuris paljuski välja võetud.

ENE-LIIS: Aga mida me saame teha selle vastu, et Raadio 2 ei pandaks kinni, et Sveta Baari ei pandaks kinni?

VALNER (irooniliselt): Süüdi tunda end! Võetakse midagi kelleltki ära ja siis see, kellelt ära võeti, on ise süüdi: ei kuulanud piisavalt raadiot! Või siis ei käinud igal õhtul klubis. Mida omanikud kahjumiga, armastusest kultuuri vastu viimase vindini lahti hoiavad. Aga poliitikud neile mingit allahindlust ei tee, pigem vastupidi, piiravad. Alati panevad piirajad, kitsendajad ja otsustajad sihtgrupi kahvlisse. Siis räägitakse riigis silmakirjalikult, et kultuur on majanduse mootor. Turistid tulevad.

ENE-LIIS: Kultuur on tähtis ainult selles kontekstis, et toob turiste?

VALNER: Teatriga see nii väga ei seostugi, aga kontserdielu, ööklubindus, kujutav kunst, linn kui kultuurikants. Natuke on see ju tõi ka, ma ise käin ka välismaal galeriides ja kontsertidel.

ENE-LIIS: Küsimus on palju laiemas filosoofias.

Kunsti kui keele mõte on selles, et inimesed suhtlevad oma inimeseks olemise kogemuse kaudu. Kirjandus, kunst, kõik kunstiliigid on oma olemuselt selle teistsuguse keele kandjad, et puudutada inimest väljaspool tema olmelist materiaalsust. Kui see filosoofia ära kaob, et inimesel on mingid teised tasandid ka peale selle, mida ta sööb ja palju tarbib, siis on asi halb.

Meil on lavastuses kujund, mis kõrvutab söömist ja pornot. Kui kogu elu taandub sisse-välja impulsile, siis polegi millestki rääkida.

VALNER: Minu meelest see mõõtev pragmatism on meil jõudnud isegi juba kultuurikriitikasse. Otsitakse tähendust. Igal teosel peab olema justnagu vaste argielus. Mida see lavastus tahab öelda argielu kontekstis? Kuidas see teos kõnetab meid tänases päevas? Nagu kunst ei oleks väärtus omaette. Oled sa tähele pannud?

ENE-LIIS: Olen küll. Kõike inimesega seostuvat nähakse kitsalt, vastena argielule. Ehk siis, kaasaegset kunsti käsitletakse ainult sotsiaalkriitilises kontekstis. Seda on ka poliitikutele kõige lihtsam müüa.

Sotsiaalkriitiline aspekt kunstis on tore, aga see on paraku päevakajaline. Mulle meeldib eksistentsiaalne vaatepunkt rohkem: sellest perspektiivist näeb inimest sügavamalt ja läbi kõigi perioodide, mil me oleme olemas olnud.

Palju polegi muutunud, inimest võiks minu meelest täna käsitleda just selle pikema perspektiivi kaudu.

VALNER: Mida tõestab ka **Tiit Ojasoo / Mati Undi** "Ema Antigone, vend Oidipus".

ENE-LIIS: Jah, kreeka tragöödia oma olemuselt pretendeerib samuti laiemale üldistusele.

Ma vaatajana hindan ise enim kogemust, kus näen, et autor on müstilisel moel saanud pihta inimese ürgolemuses peituvale õrnusele, haavatavusele ja igatsusele. Näiteks **Bruce Nauman**, kes muuhulgas juba kuuekümnendatel tegi videoid, kus ülilihtsate vahendite kaudu uuris, mis on ruum ja mida inimlik keha ruumis teeb.

Markeerides ruumis olnud hetki, mida enam ei ole, aga millest jääb jälg – mulle meeldib mõelda, et kõik hetked meist, kes me oleme mingis ruumis olnud, jäävad sinna alles. Lihtsalt sinna peale kogunevad veel teised, kümnendad, sajandad hetked.

VALNER: Aga kas kunst, ka kõige vilkam ja vitaalsem ja kineetilisem kunst, ei olegi alati stoppmärk? Ta paneb mingi protsessi, vajadusel isegi progressi, seisma.

ENE-LIIS:

————— “ —————

See ongi õnnestunud teose fenomen, et ta seiskab aja kahes hetkes: selles, kus ta tekkis; ja selles, kus vaataja temaga kohtub.

—————

Teosesse on püütud kinni mingi jupp reaalsust, modelleerides seda autori läbinägelikkuse kaudu.

Kaasnev selgusehetk pani arvatavasti teose loojale hetkeks stopi peale, nagu sa ütled. Ja sel hetkel, kui mina seda vaatama lähen, juhtub sama asi.

VALNER: Ja sa sisened sama märgi kaudu, mille autor püsti pani.

ENE-LIIS: Just. Kuulsin hommikul huvitavast avastusest, mille silmateadlased olevat kindlaks teinud: hetkel, kui kahe teineteist vaatava inimese vahel tekib reaalne side, nende pupillide suurus ühtlustub. Näiteks kui ema vaatab lapsega silmast silma, saavutavad mõlema pupillid täpselt ühesuguse suuruse. Mis tundub loomulik, aga ma ei olnud sellele võimalusele varem mõelnud. Kontakt on ju sama sageduse otsimine. Et kui sa otsid seda sagedust, siis teineteisele fokuseerimine toimib ühtlustumise kaudu.

VALNER: See on nagu FM-laine väljakruttimine vanasti.

ENE-LIIS: Täpselt. (*Undab nagu raadiolaine.*) Me peaksime rohkem otsima samu sagedusi. Aga tegutseme täpselt vastupidi; teeme kõik, et seda mitte leida. Kogu see kiirenev elu. See ei ole sageduse otsimine, kui me reageerime kategooriates “tahan / ei taha”, “laigin / ei laigi” – see on pealesurutud otsustamine.

VALNER: See on ka kunstlike kogukondade tekitamine, et kui muudmoodi pole aega, siis tehakse mingeid Facebooki-gruppe.

ENE-LIIS: Mul ei ole Facebooki. Aga proovide ajal kuulsin sellist toredat väljendit nagu FOMO, mida ma varem ei teadnudki. Sa tead, mis see on?

VALNER: *Fear of missing out* – elad ainult ühe korra, seega pead kogu aeg igal pool olema, kõigest osa saama. Mingis mõttes puudutab see tänapäeval kõiki, aga kasvava tendentsina eriti noori ja järgmisi põlvkondi. Kuidas fokuseerida ära selles virvarris? **Hando Runnel** ütles, et tänapäeva noored polegi võimelised tundma nii sügavaid tundeid nagu nemad omal ajal. See on muidugi nonsens.

ENE-LIIS: Ma vaatan oma laste pealt, et nad on vägagi võimelised tundma sügavaid tundeid, aga küsimus on, kuidas anda neile see rahu, et nad saaksid selles hetkes olla. Neil on paraku tänapäeval nii, et kui nad kuhugi jõuavad, siis kistakse nad sealt kohe uuesti välja, kõige naha ja karvadega. Killustatud pildiline maailm võtab võimaluse olla kuskil päriselt kohal. Süsteem topib neile tohutult infot sisse, aga nad ei tohi ise ühtegi asja ette kujutada.

Ene-Liis Semper. Foto: Iris Kivisalu

Ene-Liis Semper. Foto: Iris Kivisalu

arutame, mis töötab ja mis ei tööta.

Tähendused tekivad, kui saab ühiselt vaadata materjali. Üllatavalt ruttu tekkisid väga huvitavad tööd.

Kui needsamad verinoored kunstnikud oleks pidanud ette kirjeldama, mida nad tegema hakkavad, siis ei oleks ilmselt midagi tekkinud. Verbaalne tasand ei ole sageli abiks sellises protsessis. Kompositsioonelementide kõrvutamise ja valiku toimub paljuski intuitsiooniga.

Analüüs tuleb hiljem, analüüs on ratsionaalne asi.

Ega kunstnik pole loll, ta teab küll, mis teooriad ja diskursused parajasti maailmas valitsevad. Aga selle raames teost konstrueerida pole võimalik. Kui teos on konstrueeritud teoreetilistel alustel, siis see teoreetiline asi paistab sealt välja. Konstrueeritud teoseid on praegu meeletult palju.

VALNER: Teooria tekib juba loodud kunsti põhjal, eks. Üritad seletada tehtut. Teooria aga ei ole instruksioon, mis on masinaga kaasas, et kuidas panna rõster tööle.

ENE-LIIS: See on see majanduse ja poliitika surve, eks need teooria järgi konstrueeritud asjad ongi eelnevate sarnaste asjade põhjal loodud.

VALNER: Tellimuskunst läheb ka sinna alla, seda on kahte sorti: konkreetne tellimus, aga on ka ühiskondlikest arvatavatest ootustest tingitud kunstniku enesetsensuur.

ENE-LIIS: See on üks ja sama surnud ring.

VALNER: Jõuame sinna tagasi: sellest välja murdmiseks on vaja katsetada. Kas Kunstiakadeemias on selleks ruumi ja aega?

ENE-LIIS: Napib. Stuudioruumiga on kitsas, see pole saladus.

Plaanimajandus tungib igale poole, ka haridusse ja selle käigus kärbitakse neid väärtuslikke stuudiotunde ja lõigatakse maha nurki. Nii võib aga kaduda lisaks kujutlusvõimele ka käsitöösus.

Kunstis on paraku nii, et igas materjalis on reaalne energia, mis osutab sulle vastupanu, ja kunstnik peab suutma sellega hakkama saada, et oma visioon nähtavaks teha. Selleks on vaja ruumi ja aega.

VALNER: Sinu loomingus on ka sellised tähtsad märksõnad nagu "õnn", "katarsis", "häire ja häirimine". Kuidas katarsis saab tekkida, kui olud on nii asised ja kandilised?

Jama on selles, et kujutlusvõime on kõige väärtuslikum osa inimesest. Kui see ära võtta, siis jääbki ainult masinlik reaktsioon.

Lastele ei anta isegi võimalust üksi olla või igavust tunda. Tänapäeval ei tohi üldse enam igavust olla, kohe leitakse vahend selle summutamiseks. Aga igavus on eeldus, et laps paneks oma keha ja vaimu tööle. Selle arengu peale ehitatakse inimeseks olemine.

VALNER: Ja kui tühikult vahepeal ei ole, siis ei saa see ka täituda.

ENE-LIIS: Ei, sest pind on juba kinni.

VALNER: Ja kui pind on kinni, tekib kuhi või ummikseis. Sa õpetad ise ka noori, oled ju põhikohaga EKA professor. Kuidas sa tudengitele teed selgeks pealesurutud formaalsuse ja eheda kunsti vahekorrad?

ENE-LIIS: EKA-sse minnes mul puudus akadeemiline kogemus. Aga mulle näis, et kunstnikuks saamise seisukohalt tuleb lasta neil alustada mingist päris kogemusest, mitte teooriast. Et see teose eelkirjeldamise surve on vale.

Panin nad siis tegema kompositsioone kodustest vahenditest, keelasin osta uusi materjale. Ütlesin: minge koju, püüdke luua kompositsioon vabalt valitud vahenditest, tooge kooli või filmige üles ja siis tunnis vaatame-

ENE-LIIS: Tegijana ma püüan olude kiuste realiseerida oma nägemust või tunnetust. Katarsis vilksatab ehk sel hetkel, kui tekib nägemus, mida teha. Edasi on reeglina paras vintsklemine. Et kujutlus materjali viia, see nõuab palju energiat.

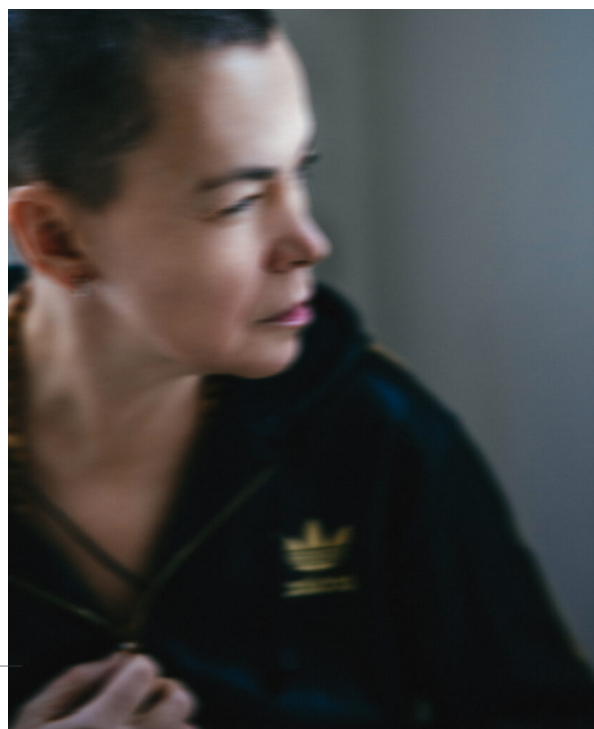
Hilisemas teose tajumise protsessis tuleb silmas pidada, et see ei ole massipsühhoos. See, mis kõnetab, tekitab katarsist, ei ole universaalne.

Kunsti kui keele ilu minu jaoks ongi selles, et teos toimib alati inimeselt inimesele, aga selle käigus, paljude inimeste taju kaudu, tekib üldistus.

VALNER: Katarsis on seejuures pöördeline, ta ei ole mingi adrenaliinilaks, vaid paneb inimesi mingist asjast teistmoodi aru saama.

ENE-LIIS:

Geniaalne teos näitab sageli tuttavat asja valguses, mille peale sa ise poleks kunagi tulnud.

Ene-Liis Semper. Foto: Iris Kivisalu

VALNER: Kunst ei ole kunstniku eneseväljendus – sa oled kunagi nii öelnud.

ENE-LIIS: Intervjuus **Priit Rauale**.

VALNER: Seda ma lugesingi. Vana intervjuu. Aga mind haakis. Sest see vastupidine arusaam, nagu kunst oleks eneseväljendus, on viimaste aastatega ainult hoogustunud. Pead ennast väljendama, igasugused kursused, amatöörlik jura. Minu arust üldse ei ole vaja ennast kogu aeg väljendada.

ENE-LIIS: Kõik need inimesed, kes on pidevalt ametis enese väljendamisega, satuvad lõpuks sügavalt segadusse.

VALNER: Eneseväljendus on monoloog.

ENE-LIIS: Ongi.

Mul on õpilastele seletamiseks selline kriteerium. Kui ma vaatan eri inimeste teoseid, siis autor, kes ütleb: vaadake mind – see ei ole kunstnik. Kunstnik on see, kes ütleb: vaadake läbi minu – kas te saate aru, mida ma näitan?

See on suuna küsimus.

VALNER: Seda egovärki on meil üldse liiga palju. Tunne iseennast! Õnneks meil räägitakse vaimsetest häiretest palju, aga teisest küljest: kas need sealt ei tulegi, sellest egokultusest? Tegele endaga, tunne ennast – see lõikab meid ära. Ja siis otsitakse kunstist ka ennast. Et kas ma tunnen romaani ennast ära. Minu meelest hea romaan on just see, kust ma ei tunne ennast ära, kust ma saan midagi uut tunda. Ma tahan teatrist või kontserdilt, et mult võetakse tükk küljest ära, mitte et ma saan elamuse. Sinu lavastused on seda päris hästi ka näidanud, olgu hüsteeriline naer või püssipaugutamise, sa tood inimesed mugavustsoonist välja. Ta ei ole sel hetkel tema ise, ta peab end asetama kuhugi teise olukorda.

ENE-LIIS: See on teadlik, jah. Mugavustsoon niikuinii kulub õhemaks praegu. Inimesed on ju ilusad, aga nad võiksid olla... inglise keeles *humble* on parem sõna, eesti keeles *alandlik* pigem seostub allasurumisega, kuna kõik kardavad viimasel ajal end alla surutavat.

Aga inimestena, mulle näib, me ei oska enam alandlikud olla, me oleme kohutavalt ennasttäis.

VALNER: Täiesti nõus, ja ma olen alles vanemas eas hakanud sellest enda puhul aru saama. Mugavustsoon on tegelikult kahe otsaga asi. Ühest küljest me elame ebamugavat elu, 24/7 eeldatakse meid töötavat, keegi saadab hilja õhtul meili ja mõtleb, et

seada kohe loetakse ka, karmoon. Selle jama sees peakski endale mugavust juurde tekitama. Aga kui me räägime vaimsest mugavusest, siis see tekitab kunsti aseaine tarbimise, vaadates mingit Netflixi rämpsuga ja aju seisab.

ENE-LIIS: Siin on üks aspekt veel:

inimene kasvab läbi selle, kui tal on ebamugav. Ja jama, mida mina näen tulemas, on see, et iga hetk, kus kellelgi on ebamugav, pannakse talle kohe ravi peale.

Jalamaid pannakse diagnoos. Aga ebamugavustega toime tulek kasvatab inimesi. Me ei saa kohe olla valmis, olla küpsed, milleks siis üldse elada? Inimlikkus peaks täiustuma ebamugavustega toime tulles. Kogemused ei peaks meid muutma nõrgemaks, aga praegu inimesed küsivad lakkamatult: appi, tunnen ebamugavust – kas mul on juba midagi viga? Kas ma juba vajan abi?

Ene-Liis Semper. Foto: Iris Kivisalu

VALNER: Inimene on ju kohaneja olend ja kui see vajadus ning võimalus võetakse ära, siis on düstoopiline ulmekirjandus käes, kus isiksused hakkavad kaduma.

ENE-LIIS: Kasvavad üles juba inimesed, kes teavad kaheksandast eluaastast, et normaalne on kogu aeg küsida abi. Siis sa muutudki nii nõrgaks, et ei saa ise üldse enam endaga hakkama ja me hakkamegi sellest abist täielikult sõltuma.

VALNER: Ja siis me ei suuda ju ise teisi aidata.

ENE-LIIS: Täpselt, mis kasu meist siis teistele või maailmale on?

Me sõidame liigina pidevalt ühest äärmusest teise. Praegu püütakse ebamugavustunnet vältida lakkamatute uute piirangutega. Piirangud reguleerivad juba kogu elu.

VALNER: Sinu kunst raputab piirangutest välja?

ENE-LIIS: Vonnegut kirjutas 51 aastat tagasi värskendavalt ebakorrektselt, mulle tundus tänases päevas adekvaatne.

VALNER: Ta nägi palju asju ette ja isegi tema meediakriitika pädeb praegu Eestis. Kirjutasin täna sellise pealkirja välja: “**Grete Paia** soetas uhke numbrimärgiga auto”. Mis kuradi pärast ma peaksin vajutama sellisele asjale!?”

ENE-LIIS: Ma arvan, et see ainult süveneb.

Vonnegutil on lõik, kus tegelasele postitati brošüür, milles reklaamiti üksinduse peletamiseks kummist naiseüsa. 50 aastat tagasi oli see vähemalt eraldi brošüür, mille sai ära visata. Hiljuti avasin arvutis Postimehe ja põhiuudiste vahel oli peakiri “Anaalseks ei ole enam tabu”, kus sisuturundus müüs sekstarvikuid. Mõtlesin, tere taas, vana hea Kurt, ja kui tüütu see on, et isegi nii palju initsiatiivi ei tohi mul enam olla, et ma lähleks ise ja otsiks vastava lehekülje oma hetkevajadustest lähtuvalt... aga ei. Kõik näritakse pudruks ja topitakse suure puupulgaga kõrist alla. Ma ei klikkinud sellel, aga see võtab taas eraldi energiat – see on elu teadmiseks, et ei olegi puhast infot kuskil, lakkamatult müüakse midagi.

VALNER: Grete Paia müüb autoostu kaudu ennast, väljaanne müüb Grete Paia kaudu ennast ja kui mina oleks juhtumisi veel lollim kui ma olen, siis ma klikiksin sellel “uudisel” ja siis nii Grete Paia kui ka Delfi populaarsus tõuseks ja selle kaudu mõlema müüginumbrid.

ENE-LIIS: Mind kutsuti hiljuti esinema Delfi korporatsiooni teemapäevale, kus rääkisin, mis ma arvan tänasest pealetükkivast meediast ja sellest, et pealkirjad peavad klikke koguma ja kui naeruväärne see minu perspektiivist paistab, aga pärast seda nad kuuldavasti ajasid päev otsa ikka oma tavapärasest kasumlikkuse juttu. Siis ma mõtlesin õhtul seda kuuldes, et ma olin ilmselt lihtsalt üks tärn selles teemapäeva korraldamise lahtris, et peab olema mingi teine vaatepunkt ka esindatud.

Et mu ettekanne oli tegelikult formaalsus.

VALNER: Võib-olla Eesti ühiskond on praegu seal, kus Ameerika “Tšempionide eine” aegu ehk pool sajandit tagasi. Ühest küljest ülim formaalsus, teisest küljest napakas vaimustus lollidest asjadest.

ENE-LIIS: Minu meelest me oleme selle piiri juba ületanud.

VALNER: A mis siis teha?

ENE-LIIS: Mul on väga kahju inimesest, kes toimuvat mõistes peab selle kõik alla neelama, kes peab oma allajäämisega leppima. Sellest tekib küünilisus, mis ei ole kellelegi hea.

Vonneguti tegelane Kilgore Trout ütleb, et *kunagi olin mina ka looduskaitse pooldaja, aga nüüd ma ainult naeran. Et ega jumal ise ka ju looduskaitsest ei hooli, sest piiblis pole selle kohta mitte sõnagi.*

Minu arust ülim iroonia.

Igatsus muuta maailma paremaks on mingi veidra kokkuleppe tulemusel tehtud kodanikele kättesaamatuks.

VALNER: Üks hea asi on: see totruse ahistus ei lase surra protestimeelsusel sinus ja minus ja veel mõneski.

ENE-LIIS: Nii see on, ma tahaks ka ikka positiivse tooniga lõpetada (*naerab*).

Valner Valme

Valner Valme on kultuurikriitik. Edasi kultuuritoimetaja, elektroonilise muusika saate “Lift” (IDA Raadio) juht. Loe artikleid (235)

